

פרשת צו – ד"ר מירב (טובול) כהנא

מרור: אתחלתא דגאולה

'מרור על שום מה? על שום שמיררו המצרים את חיי אבותינו במצרים'. המרור הוא רכיב מרכזי בליל הסדר. ראייה שטחית מחלקת חלוקה גסה בין המרור למצה; בין פרק הגלות לגאולה. ראייה אמונית מעמיקה מבט ומבינה שהמרור הוא חלק בלתי נפרד מהגאולה; שהגאולה נבנית החלק מרגע הגלות. יסוד זה מפותח מאוד בתורתו של השפת אמת. נתבונן בכמה מתורותיו ונראה זאת.

בתורה משנת תרל"ב הוא מביא משם אביו שהסיבה לאכילת מרור בליל הסדר היא "שמה שהיה להם מר היה קצת גאולה". כלומר שכבר במרירות הגלות הייתה מעט גאולה, והוכיח זאת מהפסוק 'וימת מלך מצרים ויאנחו' – שמתוך הקושי צמחה האנחה, ואחר כך 'ותעל שוועתם'. ולכך בא הגאולה. השפת אמת מוסיף על דברי אביו שטעם אכילת מרור בליל החירות הוא "להראות שגם הגלות וימי העינוי רואין עתה ומאמינים שהיה לטובה, ומשבחין על זה, כי על ידי זה נכנסנו לבריתו של הקב"ה". יש כאן שתי מדרגות בהתבוננות על המרור, על הגלות: האחת – האמונה שהכול היה לטובה; השנייה – שמסוגלים להודות ולשבח על הקושי ועל השעבוד. שכל תהליך השעבוד עניינו כמו הצורך ששורף את הכסף באור, שתכלית הפעולה לברר את הכסף.

בתורה משנת תרנ"ג הוא מתייחס למנהגו של הלל, שאנו נוהגים כמותו בליל הסדר – לכרוך מצה ומרור יחד. לדבריו כל הפעולה הזו היא "להודיע כי מרירות הגלות אינו דבר נפרד, ושהיה שינוי רצון בשעת הגאולה". כלומר היינו יכולים לחשוב שגלות וגאולה הן שני פרקים העומדים בפני עצמם; ובעת הגאולה הקב"ה שינה את רצונו לשים את עם ישראל בגלות והחליט לגואלם. לעומת ראייה מוטעית זו, ההשקפה הנכונה היא ש"כל הסדר שנהג הקב"ה עמנו הכל היה דרך אחד, כמו שכתוב ממית ומחיה ומצמיח ישועה".

בתורה משנת תרל"ג הוא מסביר גם באופן לוגי את החיוב לראות את הגלות עצמה חלק מהגאולה. משום שאלמלא ראייה זו, הרי שהגאולה היא בבחינת יצא שכרנו בהפסדנו. מה שווה לנו הגאולה אם הפסדנו כ"כ הרבה בגלות? בבחינת 'לא הן ולא שכרן'. רק ראייה שמבינה שבגלות אנו מבינים את היסודות החיוניים לגאולה, רואה את הכול כמכלול אחד – מסוגלת גם להודות על הגלות במדרגות הגבוהות שלה.

השקפה זו של השפת אמת באה לידי ביטוי גם בפירושו על הגמרא. במסכת שבת [יג ע"ב] מובאת ברייתא: "מי כתב מגילת תענית? אמרו: חנניה בן חזקיה וסיעתו, שהיו מחבבין את הצרות".¹ הביטוי "מחבבים את הצרות" נשמע מעט צורם, ורש"י שם מסביר את הכוונה: "מחבבין את הצרות - שנגאלין מהן, והנס חביב עליהן להזכירו לשבחו של הקדוש ברוך הוא". אולם השפת אמת [על הגמרא] מסביר את הביטוי מחבבים את הצרות כפשוטו, ומצייר מדרגה גבוהה של חזקיה וסיעתו: שמה שעשו שמחה כשנגאלו זו ראייה שאכן הם מחבבים את הצרות, כלומר "מוכח שהיה חביב להם שניהם - הצרה והגאולה ממנה".

¹ מגילת תענית היא מגילה קדומה שריכזה מועדים רבים בלוח השנה היהודי הקדום, שאירעו בהם ניסים לעם ישראל ומשום כך נאסרו במספד ובתענית. בהמשך בטלה מגילת תענית, למעט חנוכה ופורים.

בתורה לעיל משנה תרל"ג קובע השפת אמת מה תכליתה של הגלות: "כדי להיות שפלים ונכנעים להשי"ת". לדבריו אלמלא הקושי והגלות האדם לא היה יכול להינצל מגאוה; וגאוה מונעת מהאדם לקבל את טובותיו של הקב"ה. והוא מסיים "שכל הרעות שבעולם הם לכוונה זו - להכניע האדם".

משנתו הסדורה של השפת אמת בחיבור הגלות והגאולה ליחידה אחת חשובים וראויים בכל שנה ושנה. אולם דומה שבשנה זו לנוכח המציאות המורכבת שהקב"ה שם אותנו בתוכה הם מהדהדים שבעתיים. איך העולם המתפתח והמשוכלל שלנו, עם קדמה ומדע, שכלולים ומדע מפותח – קורס באחת מול נגיף שאיננו יודעים כיצד להתמודד עמו. ליל הסדר שהוא בחינת ראש השנה לאמונה הוא הזדמנות במיוחד השנה להיזכר שאין עוד מלבדו. שהנהיג הבלעדי והיחידי של הבירה כולה הוא מלך מלכי המלכים.

האמונה בנחיצותה של הגלות כדי לבנות את קומת הגאולה – תחזק אותנו באמונתנו שבע"ה מכל המציאות המורכבת הזו נבנית גאולה, ולא סתם גאולה – גאולה עולמית.

'כאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ' – שפת אמת בתורה משנת תרל"ח מסביר שבפסוק הזה הקב"ה כביכול מתרץ עצמו, שלא נהרהר חלילה אחריו "איך הניח לענות את עמו כל כך?" כולנו שואלים במפורש או בסתר או במחשבה חולפת – למה? בשל מה הרעה הזו? והפסוק מבטיח לנו – אומר השפת אמת – ש"כפי רוב העינוי יהיה אחר כך תוקף גאולה"; "וכפי רוב קישוי הגלות מורה על תוקף הגאולה".

בתורה מפורסמת בשם האר"י הקדוש כותב ר' חיים ויטאל [תלמידו]: "סוד מרור גמטריה מו"ת, שהם הדינים הקשים, וצריך ללעסם ולמתקם ולטווחם בשיניים למתק המרירות שבהם... לכן בלע מרור לא יצא, עד שילעסנו וימתיקם". מרור הוא הסמבול של המוות. ההתמודדות שלנו מול המרור היא הלעיסה שלו – וראו פלא הלעיסה שמן הסתם בתחילתה מגבירה את מרירות הטעם של המרור [בהשוואה לבליעה] – בסופו של דבר ממתיקה את המרור. באופן עמוק זה מסביר האר"י את ההבדל בדין של המצה – שאם בלע אותה יצא ידי חובה, לעומת בליעת מרור – שלא מוציאה ידי חובה. משום שבמצה העיקר הוא האכילה, ובליעה נחשבת אכילה; אולם במרור נדרשת המתקה וזו מושגת על ידי הלעיסה והטחינה שלו.

מהי הלעיסה והטחינה של המרור? יש כיוונים שונים; אולם אם יורשה לי להציע לאור שיטתו של השפת אמת – שהחיות האמונית בתוך הגלות, כזו שמטמיעה את יסוד הגלות לתוכה בהפנמה יסודית של לעיסה וטחינה, מתוך ההבנה שהיא התשתית של הגאולה וממנה צומחת הגאולה – היא זו המהפכת את המר למתוק את הגלות לגאולה.

כשנשב השנה בליל הסדר, כשרובנו נסב במתכונת השונה משנים אחרות, נסב אי"ה בשמחה למרות המצב המורכב, ונאמין בגאולה הגדולה שנבנית בתקופה זו ממש. נספר בשבחו של הקב"ה ונתלה אליו עיניים כלות לגאולתנו ולפדות נפשנו – לנו ולכל העולם כולו.

"כימי צאתנו מארץ מצרים הראינו נפלאות".

חג כשר ושמח ובשורות טובות!